

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA MENEJERLIK FAOLIYATINING MEDIA MADANIYAT BILAN BOG'LIQ JIHLTLARI

Qosimov Xasanboy Muhammadaminbek o'g'li

“Ilmiy salohiyat va innovatsiya akademiyasi” MCHJ ta'sischisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21936846>

Annotatsiya: mazkur maqolada raqamli ta'lim muhitida menejerlik faoliyatining media madaniyat bilan bog'liq jihatlari tahlil qilingan. Ta'lim jarayonini boshqarishda media savodxonlik, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish, raqamli kommunikatsiya va media etikasi masalalari yoritilgan. Shuningdek, ta'lim menejerlarining media madaniyatini rivojlantirish orqali boshqaruv samaradorligini oshirish, pedagogik jarayonni muvofiqlashtirish hamda ta'lim sifatini yaxshilash imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim menejerlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda media madaniyat muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim muhiti, menejerlik faoliyati, media madaniyat, media savodxonlik, raqamli kommunikatsiya, ta'lim menejmenti, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari.

Аннотация: в данной статье рассматриваются аспекты управленческой деятельности в цифровой образовательной среде, связанные с медиакультурой. Освещаются вопросы медиаграмотности, эффективного использования информационно-коммуникационных технологий, цифровой коммуникации и медиаэтики в управлении образовательным процессом. Также анализируются возможности повышения эффективности управления, координации педагогического процесса и улучшения качества образования посредством развития медиакультуры руководителей образования. Результаты исследования показывают, что медиакультура является важным фактором развития профессиональной компетентности менеджеров образования в условиях цифровой трансформации.

Ключевые слова: цифровая образовательная среда, управленческая деятельность, медиакультура, медиаграмотность, цифровая коммуникация, образовательный менеджмент, информационно-коммуникационные технологии.

Abstract: this article examines the aspects of managerial activity in a digital educational environment related to media culture. The study highlights issues of media literacy, effective use of information and communication technologies, digital communication, and media ethics in managing the educational process. It also considers the possibilities of improving management efficiency, coordinating pedagogical processes, and enhancing the quality of education through the development of media culture among educational managers. The research findings demonstrate that media culture is an important factor in developing the professional competence of educational managers under conditions of digital transformation.

Keywords: digital educational environment, managerial activity, media culture, media literacy, digital communication, educational management, information and communication technologies.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning ijtimoiy hayotning barcha sohalariga chuqur kirib borishi ta'lim tizimining mazmuni va tashkiliy tuzilmasiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ta'lim jarayonining raqamlashtirilishi nafaqat o'qitish usullarini, balki ta'lim

tashkilotlarini boshqarish mexanizmlarini ham o'zgartirmoqda. Elektron hujjat aylanishi, ta'lim platformalari, videokonferensiya tizimlari, ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar, raqamli monitoring vositalari, elektron ma'lumotlar bazalari va sun'iy intellektga asoslangan xizmatlarning kengayishi ta'lim menejeridan yangi bilim, ko'nikma va kompetensiyalarni talab qilmoqda.

An'anaviy menejerlik faoliyatida rahbarning asosiy vazifalari rejalashtirish, tashkil etish, muvofiqlashtirish, nazorat va qaror qabul qilish bilan bog'liq bo'lgan. Raqamli muhitda esa mazkur vazifalarga axborot oqimlarini boshqarish, raqamli kommunikatsiyani tashkil etish, media kontentni tahlil qilish, tashkilotning raqamli imijini shakllantirish, axborot xavfsizligini ta'minlash va raqamli texnologiyalardan strategik foydalanish kabi yangi vazifalar qo'shilmoqda.

Shu sababli zamonaviy ta'lim menejerining kasbiy kompetentligini media madaniyatsiz tasavvur qilish qiyin. Media madaniyat menejering nafaqat media vositalaridan foydalanish qobiliyatini, balki axborotning mazmuni, manbasi, maqsadi, auditoriyasi va ta'sirini tanqidiy baholashini ham anglatadi. UNESCO media va axborot savodxonligini kommunikatsiya kontenti, uni tarqatuvchi institutlar va raqamli texnologiyalar bilan tanqidiy hamda samarali ishlashga imkon beruvchi kompetensiyalar majmui sifatida izohlaydi [1].

Raqamli ta'lim muhitida menejering media madaniyati, avvalo, uning axborot bilan ishlash uslubida namoyon bo'ladi. Menejer har kuni katta hajmdagi axborotni qabul qiladi, qayta ishlaydi, tahlil qiladi va boshqalarga yetkazadi. Shu jarayonda axborotning ishonchliligi, dolzarbligi, xolisligi va etik jihatdan maqbulligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Masalan, ta'lim tashkilotida yuzaga kelgan muammoli vaziyat to'g'risidagi xabar ijtimoiy tarmoqda tarqalgan taqdirda menejering vazifasi uni shunchaki qayta tarqatish emas, balki manbani aniqlash, ma'lumotni tekshirish, vaziyatni tahlil qilish, tegishli tomonlarning pozitsiyasini o'rganish va shundan keyingina rasmiy kommunikatsiya strategiyasini belgilashdan iborat bo'ladi. Demak, media madaniyat menejerlik qarorlarining sifatiga bevosita ta'sir qiladi.

UNESCOning media va axborot savodxonligi bo'yicha o'quv dasturida media savodxonlik va axborot savodxonligi yagona kompetensiya tizimi sifatida birlashtirilib, axborotni topish, baholash, undan etik foydalanish, media funksiyalarini tushunish, media kontentni tanqidiy baholash va media orqali o'zini ifodalash kabi ko'nikmalar alohida ta'kidlangan [2].

Bu jihatlar ta'lim menejrlari uchun yanada muhimdir. Chunki menejer tomonidan tarqatilgan axborot ko'pincha tashkilotning umumiy pozitsiyasi sifatida qabul qilinadi.

Yevropa Komissiyasining DigCompEdu modeli ham raqamli kompetensiyani texnik ko'nikmalar bilangina cheklamaydi. Mazkur model raqamli resurslardan foydalanish, professional hamkorlik, raqamli kommunikatsiya, baholash, raqamli muhitda pedagogik faoliyat va uzluksiz kasbiy rivojlanishni kompleks kompetensiyalar tizimi sifatida ko'rsatadi [3].

Shu nuqtayi nazardan, menejering media madaniyati ham ko'p komponentli kasbiy hodisa sifatida qaralishi lozim.

Raqamli ta'lim muhiti ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarini axborot va kommunikatsiya vositalari orqali bog'lovchi ko'p komponentli tizimdir. Unda ta'lim resurslari, boshqaruv platformalari, kommunikatsiya kanallari, elektron hujjatlar, raqamli ma'lumotlar va media kontent yagona axborot makonida faoliyat yuritadi.

Bunday muhitda menejering faoliyati an'anaviy boshqaruvdan farqli ravishda tezkor axborot almashinuvi va raqamli kommunikatsiyaga asoslanadi.

Menejer:

- elektron hujjatlar bilan ishlaydi;
- raqamli platformalar orqali topshiriqlar beradi;
- videokonferensiyalar tashkil qiladi;
- pedagoglar bilan messenjerlar orqali muloqot qiladi;
- ijtimoiy tarmoqlardagi tashkilot faoliyatini kuzatadi;
- ta'lim natijalarini raqamli ma'lumotlar asosida tahlil qiladi;
- elektron hisobotlar tayyorlaydi;
- tashkilotning media imijini boshqaradi.

Demak, menejering raqamli faoliyati bir vaqtning o'zida axborot, kommunikatsiya, boshqaruv va media faoliyati sifatida namoyon bo'ladi.

UNESCO ICT Competency Framework for Teachers texnologiyalarni ta'lim tizimiga integratsiya qilish uchun zarur kompetensiyalarni tizimlashtiradi va ushbu kompetensiyalarni siyosat, kasbiy rivojlanish, pedagogika hamda ta'lim amaliyoti bilan bog'laydi [4]. Mazkur yondashuv menejerlar uchun ham ahamiyatli, chunki ta'lim tashkilotida texnologiyalarni joriy etish ko'pincha rahbarlik va boshqaruv qarorlariga bog'liq.

Raqamli transformatsiya sharoitida menejer uch xil axborot rolini bajaradi:

Birinchidan, axborot iste'molchisi. Menejer turli manbalardan ma'lumot oladi.

Ikkinchidan, axborot tahlilchisi. U olingan ma'lumotlarning ishonchliligi va boshqaruv qarori uchun ahamiyatini baholaydi.

Uchinchidan, axborot kommunikatori. U qaror va ma'lumotlarni jamoa, o'quvchilar, otalar yoki boshqa manfaatdor tomonlarga yetkazadi.

Shu uchala rolning samaradorligi menejering media madaniyatiga bevosita bog'liq.

“Media madaniyat” tushunchasi keng mazmunga ega bo'lib, shaxsning media makonida ongli, tanqidiy, mas'uliyatli va ijodiy faoliyat yuritish qobiliyatini anglatadi.

Media madaniyatni faqat ommaviy axborot vositalaridan foydalanish madaniyati sifatida tushunish tor yondashuv bo'ladi. Zamonaviy raqamli muhitda media tushunchasi internet, ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar, videoplatformalar, elektron nashrlar, raqamli ta'lim platformalari va foydalanuvchi tomonidan yaratiladigan kontentni ham qamrab oladi. Raqamli muhitning eng muhim muammolaridan biri — noto'g'ri axborot, manipulyativ kontent va dezinformatsiyaning tarqalishidir. UNESCO zamonaviy media muhitida misinformation, disinformation, nafrat tili va onlayn maxfiylikning buzilishi kabi muammolar mavjudligini qayd etadi [1]. Shu sababli menejer media madaniyatining muhim ko'rsatkichi — tanqidiy fikrlash.

Menejer har qanday axborotga nisbatan quyidagi ketma-ketlikni qo'llashi mumkin: Manba → muallif → sana → dalil → boshqa manbalar → maqsad → auditoriya → ehtimoliy ta'sir. Masalan, “ta'lim tashkilotida katta o'zgarishlar bo'ladi” mazmunidagi xabar kelib tushsa, menejer uni darhol jamoaga yubormasligi kerak. Avvalo:

- xabar kimdan kelgani;
- rasmiy manbada tasdiqlangan-tasdiqlanmagani;
- qachon e'lon qilingani;
- dalillar mavjudligi;
- boshqa ishonchli manbalarda shu ma'lumot bor-yo'qligi aniqlanishi lozim.

Bu jarayon menejering media madaniyatini boshqaruv qarorlarining ishonchligi bilan bog'laydi. Raqamli ta'lim muhitining yangi bosqichida sun'iy intellekt vositalari ham menejerlik faoliyatiga kirib kelmoqda. Sun'iy intellektdan hujjat loyihalarini tayyorlash, matnlarni tahrirlash, ma'lumotlarni umumlashtirish, taqdimot tayyorlash, kommunikatsiya uchun g'oyalar ishlab chiqish, tahliliy materiallarni dastlabki qayta ishlash kabi vazifalarda foydalanish mumkin. Biroq sun'iy intellektdan foydalanish menejering media madaniyatiga yangi talablarni qo'yadi. Menejer AI yaratgan ma'lumotni avtomatik ravishda to'g'ri deb qabul qilmasligi kerak. U ma'lumotlarni tekshirishi, manbalarni aniqlashi, xatolarni tahlil qilishi, maxfiy ma'lumotlarni himoya qilishi, mualliflik va etik masalalarni hisobga olishi zarur. UNESCOning zamonaviy MIL yondashuvlarida sun'iy intellekt, raqamli fuqarolik va dezinformatsiya masalalari media va axborot savodxonligining yangi muhim yo'nalishlari sifatida ko'rilmoqda [1]. Demak, kelajakdagi ta'lim menejerining media madaniyati AI savodxonligisiz to'liq bo'la olmaydi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, menejer media madaniyatini rivojlantirishning quyidagi modelini taklif etish mumkin: Diagnostika → maqsadni belgilash → kompetensiya mazmuni → amaliy trening → media loyiha → refleksiya → baholash → korreksiya → uzluksiz rivojlanish.

Birinchi bosqich — diagnostika

Menejering mavjud kompetensiyalari aniqlanadi.

Diagnostika quyidagi yo'nalishlarda olib borilishi mumkin:

Kompetensiya	Diagnostika mazmuni
Axborot-analitik	Manbalarni tekshirish
Texnologik	Raqamli vositalardan foydalanish
Kommunikativ	Raqamli muloqot
Kreativ	Media kontent yaratish
Etik-huquqiy	Media etikasi
Xavfsizlik	Raqamli xavfsizlik
Strategik	Media rejalashtirish
Refleksiv	O'z faoliyatini baholash

Ikkinchi bosqich — individual rivojlanish maqsadini belgilash - har bir menejer uchun alohida rivojlanish yo'nalishi ishlab chiqiladi.

Uchinchi bosqich — amaliy trening - nazariy bilimlar real vaziyatlar bilan bog'lanadi.

To'rtinchi bosqich — media loyiha - menejer amaliy media mahsulot yaratadi.

Masalan:

- ta'lim tashkiloti uchun media strategiya;
- bir oylik kommunikatsiya rejasi;
- video;
- infografika;
- raqamli hisobot.

Beshinchi bosqich — refleksiya - Menejer o'z ishining kuchli va zaif tomonlarini tahlil qiladi.

Oltinchi bosqich — qayta baholash - kompetensiya rivojlanishi aniqlanadi.

Tadqiqot asosida menejer media madaniyatining quyidagi konseptual tuzilmasini taklif qilish mumkin:

Komponent	Mazmuni	Amaliy ko‘rinishi
Axborot-analitik	Axborotni izlash va baholash	Ishonchli manbani tanlash
Texnologik	Raqamli vositalardan foydalanish	Platformalar bilan ishlash
Kommunikativ	Raqamli muloqot	E-mail, messenjer, videoaloqa
Kreativ-media	Kontent yaratish	Video, infografika, taqdimot
Etik-huquqiy	Media etikasi	Mualliflik va maxfiylik
Xavfsizlik	Raqamli himoya	Akkaunt va ma’lumotlarni himoyalash
Strategik	Media rejalashtirish	Media strategiya
Refleksiv	O‘z faoliyatini baholash	Portfolio va self-assessment

Mazkur tuzilma menejerning media madaniyatini kompleks baholash va rivojlantirish imkonini beradi.

Raqamli ta’lim muhitining rivojlanishi ta’lim menejerining kasbiy faoliyatini yangi mazmun bilan boyitmoqda. Menejer endilikda faqat ma’muriy boshqaruvchi emas, balki axborot oqimlarini boshqaruvchi, raqamli kommunikatsiyani tashkil etuvchi, media kontentni baholovchi, tashkilotning raqamli imijini shakllantiruvchi va media xavflarni boshqaruvchi mutaxassis sifatida faoliyat yuritadi.

Tadqiqot natijalari asosida “media madaniyat” menejerning kasbiy faoliyatida integrativ xususiyatga ega ekanligi aniqlandi. U axborot savodxonligi, raqamli kompetentlik, kommunikativ madaniyat, tanqidiy fikrlash, kreativlik, media etikasi, axborot xavfsizligi, strategik fikrlash va refleksiyani o‘z ichiga oladi.

Menejerning media madaniyatini tashkil etuvchi asosiy kompetensiyalar sifatida axborot-analitik, raqamli-texnologik, kommunikativ, kreativ-media, etik-huquqiy, axborot xavfsizligi, strategik-media va refleksiv kompetensiyalar ajratildi.

UNESCOning Media va axborot savodxonligi konsepsiyasi media va axborot bilan tanqidiy, samarali va mas’uliyatli ishlash uchun zarur kompetensiyalarni belgilab beradi [1; 2]. UNESCO ICT Competency Framework esa ta’limda texnologiyalardan samarali foydalanish va raqamli kompetensiyalarni kasbiy rivojlanish bilan bog’lashga xizmat qiladi [4]. DigCompEdu modeli esa raqamli kompetensiyani tizimli baholash va rivojlantirish uchun muhim xalqaro metodologik asoslardan biri hisoblanadi [3].

Tadqiqotda menejer media madaniyatini rivojlantirish uchun diagnostika, individual rivojlanish, amaliy trening, media keys, media loyiha, mentorlik, raqamli portfolio, refleksiya va qayta baholashdan iborat uzluksiz mexanizm taklif qilindi.

Amaliy jihatdan ta’lim tashkilotlarida “Media madaniyat va raqamli boshqaruv” yo’nalishida maxsus malaka oshirish modullarini tashkil etish, menejerlarning media kompetensiyalarini diagnostika qilish, raqamli kommunikatsiya reglamentlarini ishlab chiqish, media monitoring va raqamli portfolio tizimlarini joriy etish maqsadga muvofiq.

Ayniqsa, sun’iy intellekt texnologiyalarining ta’lim boshqaruviga kirib kelishi menejer media madaniyatining mazmunini yanada kengaytirmoqda. Endilikda menejer AI vositalaridan foydalanish bilan birga, ular yaratgan axborotni tekshirish, maxfiy ma’lumotlarni himoyalash va etik talablarga rioya qilish kompetensiyasiga ham ega bo’lishi kerak.

Umuman olganda, raqamli ta'lim muhitida samarali menejerlik faoliyatining muhim shartlaridan biri yuqori darajadagi media madaniyatdir. Media madaniyatni rivojlantirish esa nafaqat menejerning shaxsiy kasbiy rivojlanishiga, balki butun ta'lim tashkilotining raqamli madaniyati, kommunikativ muhiti va boshqaruv samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Kelgusida ushbu nazariy yondashuv asosida ta'lim menejerlarining media madaniyatini aniqlash uchun diagnostik metodika, mezon va indikatorlarni ishlab chiqish, shuningdek, taklif etilgan rivojlantirish mexanizmlarining samaradorligini tajriba-sinov asosida aniqlash dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Wilson C., Grizzle A., Tuazon R., Akyempong K., Cheung C.K. Media and Information Literacy: Curriculum for Teachers. Paris: UNESCO, 2011. ISBN 978-92-3-104198-3.
2. UNESCO. Media and Information Literate Citizens: Think Critically, Click Wisely. UNESCO Media and Information Literacy Curriculum. Paris: UNESCO, 2021.
3. Redecker C. European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. DOI: 10.2760/159770.
4. UNESCO. UNESCO ICT Competency Framework for Teachers. Version 3. Paris: UNESCO, 2018. ISBN 978-92-3-100285-4.
5. UNESCO. Global Media and Information Literacy Assessment Framework: Country Readiness and Competencies. Paris: UNESCO, 2013.
6. UNESCO. Media and Information Literacy in Journalism: A Handbook for Journalists and Journalism Educators. UNESCO Tashkent Office, 2020.
7. European Commission, Joint Research Centre. The Digital Competence Framework for Citizens: DigComp 2.2. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022.
8. UNESCO. Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education. Paris: UNESCO, 2021.
9. OECD. Education at a Glance 2023: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing, 2023.
10. World Bank. Realizing the Future of Learning: From Learning Poverty to Learning for Everyone, Everywhere. Washington, DC: World Bank, 2020.
11. Castells M. The Rise of the Network Society. 2nd ed. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.
12. Jenkins H. Convergence Culture: Where Old and New Media Collide. New York: New York University Press, 2006.
13. Livingstone S. Media literacy and the challenge of new information and communication technologies. The Communication Review. 2004. Vol. 7, No. 1. P. 3–14.
14. Potter W.J. Media Literacy. 9th ed. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2021.
15. Hobbs R. Digital and Media Literacy: A Plan of Action. Washington, DC: Aspen Institute, 2010.